

## **ПРОБАЦІЙНИЙ НАГЛЯД В УКРАЇНІ: НАЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

**Золотаренко Софія Ігорівна**

*студентка III курсу спеціальності «Право»*

*Науковий керівник: Тома Маріана Георгіївна*

*кандидат юридичних наук,*

*доцент кафедри кримінального права*

*Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

*м. Чернівці, Україна*

Сучасна кримінально-правова політика України перебуває у стадії активної трансформації, спрямованої на гуманізацію системи покарань та впровадження ефективних альтернатив позбавленню волі. Одним із ключових елементів цієї реформи стало запровадження пробаційного нагляду як окремого виду основного кримінального покарання. 28 березня 2024 року набув чинності Закон України № 3342-IX від 23 серпня 2023 року «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану», яким Кримінальний кодекс України було доповнено новим видом покарання – пробаційним наглядом (стаття 59-1) [1]. Запровадження пробації – це ключовий етап у процесі гуманізації кримінального права та інтеграції національної правової системи до європейських норм. Пробаційний нагляд як форма кримінально-правового впливу дозволяє уникнути негативних наслідків ізоляції від суспільства, зберегти соціальні зв'язки засудженого, забезпечити його трудову зайнятість та сімейні стосунки, що значно підвищує ефективність виправлення та попередження повторних кримінальних правопорушень.

Пробаційний нагляд – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду до засуджених осіб, які не позбавлені волі, з метою їх виправлення, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень та контролю за виконанням покладених на них обов'язків. Згідно із Законом України «Про пробацію» від 5 лютого 2015 року, пробація визначається як система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [2].

Впровадження такого виду покарання, на думку Р. Бориславського, має політичне, економічне, соціальне та юридичне підґрунтя. У політичному аспекті пробація – це вимога часу та крок до інтеграції України у цивілізоване товариство, оскільки вона застосовується в багатьох демократичних країнах світу та відповідає близько 20 резолюціям ООН та Ради Європи, спрямованим на розвиток альтернатив тюремному ув'язненню. Зокрема Закон України «Про пробацію» базується на «Правилах Ради Європи про пробацію». Економічний аспект – пробаційний нагляд значно дешевший для держави, ніж утримання ув'язнених. Нагляд за однією особою, що перебуває під пробацією в скандинавських країнах, є значно, а саме більш ніж удесятеро, дешевшим у порівнянні з витратами на одного ув'язненого. Зокрема, не потрібно створювати новий орган, оскільки кримінально-виконавча інспекція вже реорганізована в орган пробації. Однак, існує значний ризик негативного ставлення суспільства до пробації. Це пов'язано з тим, що такі ідеї, як гуманізм, справедливість, милосердя і співмірність покарання, на жаль, не знаходять підтримки чи розуміння у більшій частини населення. Люди переконані у тому, що злочинці повинні сидіти у в'язницях. Тому впровадження пробації потребує вкрай виваженого підходу. Юридичний аспект полягає у вдосконаленні системи кримінальних покарань та реалізації принципу гуманізації кримінальної відповідальності [3].

Пробаційний нагляд – це відносно новий інструмент, який має свої переваги та недоліки. Проте, як зазначає Ю. В. Сподарик, переваги пробації значно переважають недоліки, що робить її важливим елементом сучасної системи правосуддя. По-перше, вона сприяє поверненню правопорушників у суспільство, дозволяючи їм зберігати роботу та соціальні зв'язки. Це ключовий фактор для зменшення ризику повторних злочинів. По-друге, пробаційний нагляд є фінансово вигіднішою альтернативою тюремному ув'язненню, що допомагає державі скоротити витрати на утримання осіб. По-третє, цей вид нагляду забезпечує активний контроль і підтримку, допомагаючи правопорушникам змінити свою поведінку. Додатково, пробація зменшує навантаження на пенітенціарну систему, сприяючи її гуманізації [4]. В цілому, на думку вченого, пробація є не лише прогресивним підходом до покарання, але й формує суспільство, яке вірить у можливість особистих змін. Завдяки цим характеристикам пробаційний нагляд є ефективним інструментом для забезпечення справедливості та безпеки.

Відтак, більшість учених, не дивлячись на відсутність однозначної думки щодо правової природи пробаційного нагляду як виду покарання, як правило, відзначають його позитивні риси та прогнозують подальший активний розвиток та підвищення ефективності.

Запровадження пробаційного нагляду в Україні передбачає заміну арешту у понад 140 стаття Кримінального кодексу України. Ініціатори закону мотивували це оптимізацією роботи слідчих ізоляторів, зокрема зменшенням кількості місць для утримання, включно з військово-полоненими. Вони стверджують, що в умовах воєнного стану обмеження волі та арешт є неефективними і вимагають значних фінансових вкладень. Введення статті 59-1 Кримінального кодексу України, яка передбачає пробаційний нагляд як окремий вид покарання, є прогресивним кроком, однак на практиці його реалізація стикається з рядом проблем: недосконала підготовка пробаційного персоналу, обмеженість реабілітаційних програм, нестача ресурсів для індивідуальної роботи з клієнтами пробації.

Тоді як Україна лише формує повноцінну систему пробації, у країнах Європейського Союзу вона вже є давнім та ефективним елементом пенітенціарної політики. У Європі пробація – це не просто нагляд, а комплексна система підтримки та реабілітації, що поєднує контрольні й відновлювальні заходи. Це включає психологічну допомогу, лікування залежностей, соціальну адаптацію, працевлаштування та громадські роботи. Наприклад, у Німеччині пробація регулюється Кримінальним та Кримінально-процесуальним кодексами. Суд може призначити умовне засудження з пробаційним періодом. Підхід ґрунтується на довірі та співпраці, а не лише на репресії. У Франції інститут пробації активно використовується як умовне засудження з випробувальним терміном (*suris avec mise à l'épreuve*), при умовному звільненні чи відстрочці вироку. Правопорушники виконують судові зобов'язання, як-от лікування чи відвідування курсів. Велика Британія має одну з найрозвиненіших систем, регульовану низкою актів (*Offender Management Act 2007, Criminal Justice Act 2003* та ін.). Британська пробаційна служба має широкі повноваження, а її особливістю є активне залучення громадських організацій до ресоціалізації. У Нідерландах пробація є частиною комплексної політики ресоціалізації. Вона передбачає індивідуальну оцінку ризиків рецидиву (методика *RISc*), розробку плану виправлення та роботу з психологами й соціальними працівниками. Зокрема державне підприємство «Пробація України» активно співпрацює з Нідерландами, вивчаючи їхній досвід [5].

Впровадження пробаційного нагляду як нового основного виду кримінального покарання є стратегічно важливим кроком у реформуванні кримінально-правової політики України. Ця зміна не лише гуманізує систему покарань і наближає її до європейських стандартів, але й має чітке політичне, економічне та юридичне обґрунтування. Пробація сприяє збереженню соціальних зв'язків засуджених та їхній реінтеграції, що значно знижує ризик рецидиву і є фінансово вигід-

нішою альтернативою ув'язненню. Попри переваги пробації її практична реалізація в умовах воєнного стану вимагає виваженого підходу та подолання таких проблем, як нестача ресурсів і підготовка персоналу. Зрештою, активне вивчення та імплементація передового досвіду країн ЄС (зокрема Німеччини, Франції, Великої Британії, Нідерландів), де пробація є ефективним інструментом ресоціалізації, дозволить Україні підвищити ефективність цього прогресивного інституту для досягнення справедливості та безпеки суспільства.

### Література:

1. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України від 23.08.2023 № 3342-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text> (дата звернення: 16.11.2025).

2. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 16.11.2025).

3. Бориславський Р. Пробаційний нагляд як новий вид покарання. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : зб. тез Міжнар. науково-практ. конф., м. Львів, 3 листоп. 2023 р. Львів, 2023. С. 30–32. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi77/0057104.pdf#page=30>

4. Сподарик Ю. В. Пробаційний нагляд як новий вид основного покарання: переваги та недоліки. URL: [http://lsej.org.ua/10\\_2024/98.pdf](http://lsej.org.ua/10_2024/98.pdf)

5. Фокін, Я. Ф. (2025). Пробаційний нагляд у кримінальному праві України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аспект. *Ірпінський юридичний часопис*. (2(19), 255–265. URL : [https://doi.org/10.33244/2617-4154-2\(19\)-2025-255-265](https://doi.org/10.33244/2617-4154-2(19)-2025-255-265)